

Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης: Μετακινήσεις Σλαβόφωνων Πληθυσμών (1912-1930) - Ο Πόλεμος των Στατιστικών, Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2003.

Το βιβλίο του Μιχαηλίδη βασίζεται στη διδακτορική του διατριβή και ασχολείται με τις ευρύτερες δημογραφικές μεταβολές που επηρέασαν τη σλαβόφωνη κοινότητα της Ελλάδας στις Νέες Επαρχίες, τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, την περίοδο από τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13 έως το 1930.

Βασισμένο σε ανέκδοτο, κυρίως, αρχειακό υλικό, καταγράφει τα διαδοχικά προσφυγικά ρεύματα, αναλύει τις αιτίες και τις συνέπειές τους, σκιαγραφώντας παράλληλα το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτά πραγματοποιήθηκαν.

Ασκεί κριτική στις επίσημες και ανεπίσημες απογραφές που διενεργήθηκαν από τις ενδιαφερόμενες βαλκανικές χώρες, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Σερβία (Γιουγκοσλαβία), επιχειρώντας να αποδείξει πως τα απογραφικά δεδομένα δεν αποτελούσαν τίποτα άλλο παρά διπλωματικά επιχειρήματα στην εθνικιστική φαρέτρα των εμπλεκόμενων κρατών.

Επρόκειτο ουσιαστικά για ένα «παιχνίδι» γύρω από την ονομασία και το αριθμητικό μέγεθος των Σλαβόφωνων στο οποίο συμμετείχαν, τόσο στη διάρκεια του Μεσοπολέμου όσο και αργότερα, πολιτικοί, διπλωμάτες, δημόσιοι λειτουργοί αλλά και ειδικοί επιστήμονες.

Ο συγγραφέας αρχίζει περιγράφοντας τις οξύτατες αντιπαραθέσεις που εμφανίστηκαν στο εσωτερικό των μακεδονικών κοινοτήτων, μετά την απόσχιση της βουλγαρικής εκκλησίας (Εξαρχίας) από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1870. Οι κοινότητες χωρίζονται σε «Εξαρχικούς» (ένδειξη βουλγαρικής εθνικής συνείδησης) και «Πατριαρχικούς» ή «Γραικομάνους» (ένδειξη ελληνικής εθνικής συνείδησης). Ορόσημο αποτελεί η εξέργεση του Ίλιντεν (20 Ιουλίου/2 Αυγούστου 1903).

Η σύνθεση του πληθυσμού της ελληνικής Μακεδονίας στις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων παρουσιάζεται με στατιστικούς πίνακες της Ελλάδας, Βουλγαρίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι πίνακες διαφέρουν, διότι οι Έλληνες και Οθωμανοί χρησιμοποιούσαν ως βασικό κριτήριο για τη σύνταξη των στατιστικών τους την εκκλησιαστική υπαγωγή (Εξαρχικοί / Πατριαρχικοί), ως τεκμήριο της εθνικής συνείδησης των κατοίκων. Αντίθετα, οι Βούλγαροι χρησιμοποιούσαν κυρίως τη μητρική γλώσσα, κάτι που δέχονταν οι περισσότεροι Δυτικοί επιστήμονες. Συνολικά οι Σλαβόφωνοι της ελληνικής Μακεδονίας στις παραμονές των Βαλκανικών Πολέμων ανέρχονται σε περίπου 260.000 άτομα, 21,75% του συνολικού πληθυσμού (120.000 Εξαρχικοί και 140.000 Πατριαρχικοί).

Κατά την περίοδο 1910-1920 καταγράφηκαν 12 μεταναστευτικά κύματα Ελληνοφώνων, Τουρκοφώνων και Σλαβοφώνων. Σημειώθηκε μαζική διαρροή Σλαβοφώνων από την Ανατολική και Κεντρική Μακεδονία προς τη Βουλγαρία, ενώ η μετανάστευση από τη Δυτική Μακεδονία υπήρξε περιορισμένη. Συνολικά φαίνεται πως την περίοδο αυτή έφυγαν περί τους 35.000-40.000 Σλαβόφωνους.

Κυρίαρχο ρόλο στην ελληνική επιχειρηματολογία για την εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού της Μακεδονίας το 1920 έπαιξαν οι στατιστικές αναλύσεις που δημοσιεύθηκαν από τον Αλέξανδρο Πάλλη. Σύμφωνα με τον Πάλλη, το 1920 υπήρχαν στην ελληνική Μακεδονία 104.000 «Βουλγαρίζοντες». Οι σλαβικές θέσεις είναι ότι υπήρχαν περίπου 320.000 σλαβόφωνοι. Στην πραγματικότητα εξέταση διαθέσιμων πηγών φανερώνει πως την περίοδο εκείνη

υπήρχαν 215.000 σλαβόφωννα άτομα στην ελληνική Μακεδονία. Την περίοδο αυτή, σε μια διαδικασία οικοδόμησης ενός ενιαίου μακεδόνικου έθνους, οι Γιουγκοσλάβοι ιστορικοί «μεταμορφώνουν» τους σλαβόφωνους κατοίκους της Ελλάδας από «Βούλγαρους» σε «Μακεδόνες» και το 1925 ιδρύεται από τον Δήμητάρ Βλαχώφ η Εσωτερική Μακεδόνικη Επαναστατική Οργάνωση (Ε.Μ.Ε.Ο.), περισσότερο γνωστή σαν V.M.R.O.

Όσον αφορά τη Δ. Θράκη, σύμφωνα με την απογραφή που διενήργησε η γαλλική διοίκηση στις αρχές του 1920, ο πληθυσμός της ανερχόταν σε 204.690 κατοίκους, από τους οποίους 74.750 ήταν «Τούρκοι», 54.092 «Βούλγαροι», 56.114 «Έλληνες» και 11.048 «Πομάκοι». Με την προσάρτησή της στην Ελλάδα (με την Συνθήκη των Σεβρών) περίπου 20.000 σλαβόφωνοι, στην πλειοψηφία τους Βούλγαροι δημόσιοι υπάλληλοι που επάνδρωναν τον κρατικό μηχανισμό, μετανάστευσαν στην Βουλγαρία. Με αφορμή τη δράση των κομιτατζήδων, την έλευση περίπου 1.200.000 προσφύγων από τη Μικρά Ασία το 1922, και την ανάγκη διατήρησης της τάξης, άρχισαν οι εκτοπισμοί των Σλαβόφωνων. Οι περιουσίες των εκτοπισθέντων διανεμήθηκαν στο στρατό και τους Έλληνες Πρόσφυγες. Έτσι, στις αρχές του 1924, οπότε επεκτάθηκε στην περιοχή η Συνθήκη του Νεϊγύ (προάσσιο της γαλλικής πρωτεύουσας) για αμοιβαία και εθελοντική μετανάστευση των μειονοτήτων της Ελλάδας και της Βουλγαρίας, ο σλαβόφωνος πληθυσμός της Δ. Θράκης δεν υπερέβαινε τα 20.000 άτομα.

Συνολικά περίπου 34.000 σλαβόφωνοι νέοι μετανάστες αποχώρησαν από τη Μακεδονία μετά τη Συνθήκη του Νεϊγύ, και σε αυτό συμφωνούν και οι στατιστικές των Βουλγάρων. Έτσι οι Σλαβόφωνοι που εγκατέλειψαν την ελληνική Μακεδονία από τους Βαλκανικούς Πολέμους έως τα τέλη της δεκαετίας του 1920, ανέρχονταν σε περίπου 80.000 άτομα.

Στη Δ. Θράκη η «βουλγαρική μειονότητα» εκμηδενίστηκε, παρά τις παραιτήσεις της Βουλγαρίας προς Σλαβόφωνους να μην μετακινηθούν. Στη Μακεδονία όμως οι Σλαβόφωνοι εξακολουθούσαν να αποτελούν αριθμητικά αξιόλογη πληθυσμιακή ομάδα. Η Σερβία «μπαίνει στο παιχνίδι» εκμεταλλεζόμενη πολιτικά τη φυλετική της συγγένεια με τους Σλαβόφωνους της Δ. Μακεδονίας.

Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1928 η ελληνική πλευρά ανέφερε την ύπαρξη περίπου 81.000 ατόμων που ζούσαν στη Μακεδονία και μιλούσαν τη «μακεδονοσλαυική». (Ο όρος αυτός, αντί του όρου «Βουλγαρίζοντες» ή «Βούλγαροι», επέδρασε καταλυτικά στην αναζωπύρωση του Μακεδονικού Ζητήματος μετά το 1945.) Αντίθετα, η σλαβική ιστοριογραφία υπό την καθοδήγηση Γιουγκοσλάβων ιστορικών κάνει λόγο για ύπαρξη 250.000 «Μακεδόνων» στην ελληνική Μακεδονία, κάτι που θεωρείται αβάσιμο. Ανεπίσημη και απόρρητη στατιστική του 1925 έκανε λόγο για την ύπαρξη 160.000 περίπου Σλαβόφωνων, κάτι που πρέπει να θεωρηθεί και σωστό. Δηλαδή, ο αριθμός των Σλαβόφωνων ήταν τελικά διαφορετικός από εκείνους που υποστήριζαν τόσο η ελληνική όσο και η σλαβική βιβλιογραφία.

Η ελληνική πολιτική αναφορικά με τους Σλαβόφωνους συνίστατο στην παραχώρηση μειονοτικών δικαιωμάτων και προώθηση της ενσωμάτωσής τους στον εθνικό κορμό. Παράλληλα όμως υπήρχε και συνεχής πίεση (σε τοπικό επίπεδο, από στρατό και χωροφυλακή) εναντίον των Σλαβόφωνων προκειμένου στη θέση τους να εγκατασταθούν οι Πρόσφυγες του 1922. Ενδεικτικό της κατάστασης είναι το γεγονός ότι οι Πρόσφυγες τοποθετούνταν σε σπίτια Σλαβόφωνων, κάτι που θεωρήθηκε μοχλός πίεσης προκειμένου να εξαναγκασθούν οι τελευταίοι να μεταναστεύσουν. Εν γένει η επαφή των

Σλαβόφωνων («Βουλγάρων») με τους Πρόσφυγες («τουρκόσπορους») περιελάμβανε όλα τα στοιχεία μιας δυναμικής αντιπαράθεσης.

Ο συγγραφέας τελειώνει κάνοντας αναφορά στην τύχη των περίπου 160.000 Σλαβόφωνων, που έμειναν στην Ελλάδα μετά την ολοκλήρωση των ανταλλαγών, που κρίθηκε με το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949). Η συντριβή των ανταρτών του Δημοκρατικού Στρατού το 1949 τους άφησε εκτεθειμένους στρέφοντας τη συντριπτική τους πλειοψηφία εκτός Ελλάδας, κυρίως στη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία, αλλά και στην Αυστραλία και την Αμερική.

Συνοψίζοντας τονίζω ότι το βιβλίο του Μιχαηλίδη είναι καλογραμμένο και αμερόληπτο, περιέχει εκτεταμένη βιβλιογραφία και καλύπτει θέματα που πρέπει να γνωρίζει όποιος ενδιαφέρεται για το «Μακεδονικό». Το συνιστώ ανεπιφύλαχτα.

Αλκιβιάδης Γ. Ακρίτας, μέλος του προγράμματος Ρωσικών και Ανατολικο-ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Κάνσας, ΗΠΑ, και Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.